

Péterfi Ferenc

A KULTURÁLIS SZEGÉNYSÉG ÉS A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS KAPCSOLATÁRÓL*

Az egyik leghátrányosabb, leginkább elesett régiója Magyarországnak az északi és keleti régió. A társadalmi összetétel, a települések önfenntartó képessége, az ott élők gazdasági helyzete, a szegénység, az önerejű cselekvés ezeken a területeken van a leginkább lemaradva az országos viszonylatokban.

Ennek a helyzetnek a pontos megismerése és megértése sokféle szakmai területnek az összefogásával, összeműködésével, szélesebb társadalmi beavatkozások szinkronitásával lenne részben orvosolható. A közösségfejlesztés ezeknek a kimunkálásával, valójában a helyi közösségek részvételének a megteremtésével, közösségi megoldások keresésével próbál hozzájárulni a helyi változásokhoz.

A szegénységet klasszikus értelemben a materiális javaktól való megfosztottság kifejezésére használják. Mi, szélesebb értelmezésben, a *kulturális szegénység* fogalmát használjuk.¹ Ebben a kultúrát, mint egyfajta alkalmazkodási képességet, probléma- és konfliktuskezelési stratégiát kell értelmeznünk, amely alkalmassá teszi az egyéneket, csoportokat az integrációra. Pontosabban ezeknek a hiányát és az ezekkel kapcsolatos közösségi viszonyokat.

A szegénység minden esetben egyfajta hiányként, kirekesztettségként, deprivációként jelentkezik. Paul Henderson angol közösségfejlesztő saját tapasztalatai, illetve európai közösségi munkásokkal és közösségfejlesztőkkel készített interjúk alapján a következőkkel jellemzi a kirekesztett közösségeket: elnyomottság érzése, szegénység és munkanélküliség, a

* Ezek a gondolatok a Sárospataki Református Teológiai Akadémia és a Közösségfejlesztők Egyesületének „Közös egünk Észak-Keleten” című műhelykonferenciáján hangzottak el 2019. május 31-én Sárospatakon.

¹ Kapcsolódva Dudás Katalin, G. Furulyás Katalin, Lada Zsolt, Lágler Péter a Magyar Művelődési Intézet Kutatási Főosztálya munkatársainak hipotéziseihez. 47. kulturális szegénység szócikk, in: ARAPOVICS Mária – VERCSEG Ilona (szerk.): *Közösségfejlesztés, Módszertani útmutató*, Budapest, Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani központ – NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú kft. – Országos Széchényi Könyvtár, 2017, 123.

konfliktusok magas szintje, elszigeteltség, kiterjedt bűnözés és félelem a bűnözéstől, szegényes lehetőségek, alulfinanszírozott és megbízhatatlan közösségi szolgáltatások.

„Nem szabad azonban abba a csapdába esnünk, hogy egy teljességgel negatív és kétségbeesítő képet festünk a társadalmi kirekesztettség által érintett közösségekről – a bánat számtana szerint, amelyben a kirekesztés, a szegénység és a hátrányos helyzet egyenlő a közösségek elvesztésével. Mindez nagyon félrevezető lenne. A közösségfejlesztők és más szakemberek időről időre bizonyítékokat szolgáltatnak az ilyen közösségek rugalmasságáról. Ezek a közösségek rengeteg egymással összefüggő problémával néznek szembe, és ezért megerősítésre szorulnak. Sokszor azonban olyan jellemzőkkel is rendelkeznek, amelyeket még a tehetősebb, tisztább, modernebb szomszédságok is megirigyelhetnek, s ezek a jellemzők: találékonyág [...], informális hálózatok és társadalmi kötődések [...], kölcsönös segítségnyújtás [...], sokszínűség [...]. A szomszédság életminősége igenis fontos a helyiek számára, még ha annak nagyfokú társadalmi kirekesztéssel és alacsony társadalmi tőkével is kell szembenéznie.”²

A szegénységet tehát bizonyos készségek, illetve ezek aktív használata hiányként definiáltuk. Ezek elsősorban:

- konfliktuskezelés
- kooperatív képesség
- problémamegoldási képesség
- kommunikációs képesség

Balipap Ferenc így ír erről: „Gyakran tapasztalom, amikor egy-egy programot szervezünk, hogy az ajtó előtt úgy érzik, mintha a mennyezetig érne a küszöb. Miért van ez? Mert még kevés közülük van ahhoz, ami bent történik. Sokkal könnyebb író-olvasó találkozót szervezni, esetleg rábírnivalakit, hogy váltson jegyet egy előadásra, mint közelebb férközni személyes gondjaihoz, vágyaihoz, amelyekben ott rejtőzik a kulturális szükséglete is.”³

Az integrált társadalom működtetésének alappillére, eszköze a kultúra, a közösségi művelődés, a közösségfejlesztés. De ezt a beillesztő szerepet csak akkor tudja a kultúra betölteni, ha a közösségi folyamatok (ilyen a művelődés, a közösségi fejlesztőmunka) segítségével választ és támaszt kapnak az emberek és közösségeik a mindennapi problémáikhoz. A kultúra ilyen értelmezésében és gyakorlatában jóval nagyobb szerep jut a társadalmi integrációt segítő szociokulturális megközelítésnek: a közösségi együttműködést, a társas-közösségi viszonyokat előtérbe helyező, az állampolgárokat és közösségeiket ezekben a szerepeiben megerősítő kulturális-közösségi tevékenységeknek, szükségleteknek. A közösségi megoldások keresése során a

² HENDERSON, Paul: *A kirekesztettek bevonása, Az európai közösségfejlesztés gyakorlatától a szakmapolitikáig*. Ford. VARGA Tamás, Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 2007, 24–26.

³ Balipap Ferenc népművelő, szociálpolitikus naplófeljegyzése 1979-ből.

segítő – fejlesztő munka az érintett helyi közösségek lehetséges belső erőforrásainak a felkutatását, azoknak a velük együtt való felismerését és kibontását helyezi előtérbe. Ebben a megközelítésben:

- a társadalmi tőkét növelő közösségi bizalom,
- az egyének és közösségek önmagukra találása, önmegvalósítása és
- ezen keresztül a változásokra való képesség,
- a társadalmi szolidaritás és kooperációs képesség fejlesztése, a nyitottság kialakulása lenne a fontos.

Ezt szolgálhatja az erőteljes civil-társadalmi részvétel, amelyben a közös érdekek megfogalmazására és érdekvédelemre válhatnak képessé az érintettek. Ha ez a folyamat sikeres, akkor az együttműködések során természetes módon kezelni tudják a kialakuló egyéni és közösségi konfliktusokat, párbeszédre képesek.

Ezeket az együttműködések az egymást elfogadó csoportok sokasodása jellemzi, ahol a beilleszkedés és a befogadás válnak meghatározóvá. És ahol – a társadalmi környezet mellett – a fizikai, természeti környezet fejlesztésére irányuló programokkal találkoznak ezek a társadalmi csoportok. Ehhez – egyebek között – kiemelten fejleszteni szükséges a kooperatív képességeket és a kommunikációs képességet.

A *Nyomor széle* című blogban a következő módon ír erről (a 244. számú bejegyzésében) L. Ritók Nóra, aki szegények segítségével foglalkozik: „Annak megtanulása, hogy tudjuk szervezni az életünket, nagyon fontos. Ebbe a jobb körülmények között élők, mire felnőnek, szinte észrevétlen beletanulnak. Másban felnőttkorukig rögzül a gyermeki állapot. Megtanulják a tehetetlenséget. Ami aztán átsző mindent. Amiben csak a várakozás marad. Az elfogadása mindennek.”⁴ Ha ezek az integrációs folyamatok nem történnek meg, jó eséllyel a kirekesztődés, a társadalom szétválása, szétdarabolódása, a társadalmi konfliktusok felhalmozódása történik.

Ezért mondjuk tehát többen is: a kulturális és a társadalompolitika meghatározó prioritása a társadalmi integráció kell legyen! Hiszen a széles értelemben vett integráció alapvetően kulturális kérdés, a társadalom kulturális állapotának tükröződése. (Nem megkérdőjelezve a művelődés hagyományos területeinek, a művészeteknek, az önművelésnek, az ismeretterjesztésnek a fontosságát, a kultúráközvetítés korábbi jelentőségét, a társadalom mai állapotában a szakma korszerűbb értelmezésére, *új prioritásokra* van szükség. Például olyan felnőttképzési rendszerre, amely hatékonyan képes erre a folyamatra fókuszálni.)

Egy ilyen fejlesztési folyamatnak a különféle társadalomalakító szakterületek egymásba fonódásából, összeműködéséből kellene felépülnie. Az integrált társadalom megvalósítása a – már sok területen létező – jó kezdeményezésekből táplálkozó, azokat modellé emelő megoldásokat kíván, s újfajta szemléletet, tudást, készségeket, képességeket, technikákat, módszereket igényel minden szereplőtől: a döntéshozóktól, a szakemberektől és az egyéntől is.

⁴ L. RITÓK Nóra: 244. Tanult tehetetlenség, *A nyomor széle*, 2011. november 09. URL: <https://nyomorszereblog.hvg.hu/2011/11/09/244-tanult-tehetlenség/> Utolsó letöltés: 2019. december 17.

Meggyőződésünk, hogy a társadalmi szétesést előidéző folyamatok megállításával kapcsolatos cselekvéseknek, intézkedéseknek alapvetően a települések szintjén kell megtörténni, minden részletében az érintettek bevonásával. A jól végiggondolt és kivitelezett integrációs programok fontos szerepet játszhatnak a különböző helyzetű társadalmi csoportok közötti közeledés elősegítésében, a településeken belül jelentkező társadalmi feszültségek mérséklésében, a társadalmi béke megőrzésében.

Hisszük, hogy létezik hatékony, sikeres megoldása a szegénység ügyének! Csakhogy az tartós erőfeszítéseket igényel mindegyik érintett szereplőtől, nélkülözhetetlen a résztvevők valamilyen összehangolt együttműködő magatartása; így várhatunk csak hosszabb távon belátható eredményeket egy ilyen folyamattól.

Kulcskérdés ebben a folyamatban a közösségeket körülvevő, a közösségeket szolgáló helyi intézményeknek a működése. „Közösségi alapú szolgáltatásról akkor beszélünk, ha az közösségi hiány mérséklésére irányul, a közösségnek befolyása van rá, érzelmileg is azonosul vele, a sajátjának érzi (...) A szolgáltatások közösségi jellegén elsősorban az olyan alárendeltségi viszonyok és magatartásminták megtörését értjük, amelyben passzív ellátotti szerepeket alakítanak ki és tartanak fenn azok, akiknek a szolgáltatást nyújtánánk. A kölcsönösséget, az egyenrangúságot kell szem előtt tartani, lehetővé tenni a bekapcsolódást, a hozzájárulást, hogy az egyén értékes lehessen közössége számára...”⁵

Nehézség, illetve a változások elmaradásának gyakori oka az autonómia, a dialógusok – sokszor az ezekre való képesség – hiánya. Nem tudnak a szereplők, az érintettek a különféle ügyeikhez a változásokat segítő önálló intézményeket létrehozni, ami a tartósan megmaradó fejlődés feltétele lenne. A képessé tétel, a képessé válás kívülről való segítése lenne ezekben a helyzetekben nagyon fontos szakmai lépés: képessé tétel a saját intézmények alapítására is.

Éppen ez a helyzet erősíti azt az utat, hogy ahol lehetséges, a meglévő intézmények átalakítása, „átépítése” lehetne a változások egyik valódi támasza, segítője. Ilyen lehet a közművelődési, a szociális intézményhálózat is. Kérdés, hogy a legtöbb településen jelenlévő egyházak akarnak-e, s képesek-e ezekben a folyamatokban a szűken vett híveiken túli helyi közösségek támaszai, partnerei lenni?

Aláhúzzuk, hogy ezekhez a folyamatokhoz sajátos felkészültségű és szemléletű szakemberekre van szükség. Ezeknek a közösségfejlesztőknek, segítőknek a legfontosabb első lépései arra kell, hogy irányuljanak, hogy felkeltsék a helyi közösségekben a változás, változtatás iránti szükségletet, továbbá felderítsék, azonosítsák a meglévő vagy éppen lehetséges közösségi kezdeményezéseket, kezdeményezőket; majd segítsek azok megerősödését. Újra hangsúlyozzuk azt is, hogy a sikeres beavatkozás további lényeges elemei a szakmaközi, azaz több szakterület együttműködéséből kifejlődő, kifejlesztett cselekvési programok.

A szegénység nem csak a szegények ügye – mindannyiunké. A Világbank egyik közgazdásza fogalmazta egyszer, hogy a magyar gazdaság – és a magyar társadalom – egyetlen esélye, ha senkit nem hagyunk hátra.

⁵ Közösségi alapú szolgáltatások, www.cskwiki.hu, Cselekvő közösségek program, URL: <https://cskwiki.hu/kozosségi-alapu-szolgaltatasok/> (Utolsó letöltés: 2020. 01. 29.)